

Feljegyzések

Aradi Viktorról, a MADOSZ-ról és Neufeld Béláról

1.

Azok közé tartozom, akik az 1928—1930-as években szoros kapcsolatban álltak Aradi Viktossal. Az 1930-ban indított kémkedési perben szereplő Aradi-csoportnak én vagyok az egyetlen még életben lévő magyar anyanyelvű tagja, a iasi-i hadbírósgon 1932-ben megtartott harmadik főtárgyaláson történeteknek pedig, mivel a védelem megidézettét, mondhatnám, koronatanúja vagyok. Érthető tehát, hogy nagy érdeklődéssel olvastam a *Korunk* 1969. 1. számában Becsky Andor *Emlékezés Aradi Viktorra* című cikkét és Fuchs Simon *Meg akartam ismerni azt a népet...* című tanulmányát. Kötelességemnek tartom, hogy hozzászóljak a kérdéshez.

Örülök, hogy közel négy évtized elteltével végre sor került Aradi Viktorról szóló írások közzlésére, annál is inkább, mert hiszen élete és munkássága szervesen illeszkedik az első világháború előtti Magyarország nemzetiségeinek s a két világháború közötti Románia munkásosztályának történetébe. Remélem — mert szükségesnek tartom —, hogy rövidesen sor kerül Aradi romániai életének és aktivitásának részletes tudományos feltárására (Fuchs Simon tanulmányának leközölt első része ugyanis csak Aradi Viktor Romániába jöveteléről terjed, s romániai életét és tevékenységét nem ismerteti).

A Gaál Gábor szerkesztette *Korunk* valóságosságára hivatkozva meg kell állapítanom, hogy Becsky Andor cikke — minden bizonnyal jóhiszemű — tévedéseket tartalmaz. De ebben a vonatkozásban el kell marasztalnom a szerkesztőséget is, mert ellenőriznie kellett volna a cikk adatait. Helyesbítéseim nem fontosságuk, hanem a cikk sorrendjében a következők:

1. Becsky „Nemzetközi Munkássegély“-ről ír. Ezzel szemben a romániai és így a kolozsvári szervezet elnevezése is „Román Munkássegély“ (*Ajutorul Muncitoresc Român*) volt. Az akkori törvények értelmében az intézményt nemzetközi szervezet fiókjaként nem is lehetett volna bejegyezteni. Márpedig a Román Munkássegély a romániai munkásmozgalom egyik legális szervezete volt, s be is volt jegyezve. Természetesen kapcsolatban állott a Nemzetközi Munkássegély berlini központjával — éppen Aradi Viktor révén —, de ez illegális kapcsolat volt, amelynek nem volt szabad felszínre kerülnie.

2. Becsky cikkéből idézem a következő részt: „1930 őszén egy nagy kémperbe keveredtünk Aradival az élen, sok más társunkkal együtt. A vád a kellemetlenkedni akaró hatóságok fantáziájából eredt...“ Fuchs Simon tanulmányából pedig: „Ez történt úgynevezett kémkedése ügyével kapcsolatban...“ (kiemelés tőlem). Nem látom be, miért kellene közel negyven esztendő távlatából elkendőzni, „megszépíteni“ a tényeket. Az 1930 őszén indított per valóban kémkedési per volt. A száznál is több letartóztatott közül 34-en kerültek a hadbírósg elé. A vádlottak több csoporthoz tartoztak, az Aradi-csoportban négyen voltunk.

Nem áll szándékomban, hogy itt elemezzem az 1930-as világpolitikai helyzetet, de néhány szóban mégis vázolnom kell. Németországban erősödött a hitlerizmus, Olaszországban a fasizmus volt uralmon, Horthy-Magyarországon fokozódott a terror, hazánkban megkezdődött a fasizálódás. A Szovjetunió volt a világ egyetlen

munkás-parasztállama, kapitalista országok gyűrűjében. Fejlődése kezdetén állott, hiszen abban az időben állították össze az első ötéves tervet. A nemzetközi munkásszövetség reményteljesen figyelte az ottani eseményeket, és minden tőle telhetőt megtett, hogy elhárítsa a Szovjetunió békés fejlődését fenyegető veszélyt, igyekezett minden úton-módon hozzájárulni erősítéséhez, megvédéséhez. Csak természetes, ha ebben a helyzetben a Szovjetunió minél több információt kívánt szerezni. Ebben a vonatkozásban vette igénybe az 1930-ban kezdődött per vádlottainak segítségét. A békéért, a dolgozó tömegek jobb jövőjéért harcoltunk. A történelem mindezt igazolta, s bár viszolygok minden hivalkodástól, itt be kell vallanom: ma is büszke vagyok arra, hogy az 1930-as perben az Aradi-csoport tagjaként ültem a vádlottak padján, mert ennek a pernek a vádlottjai is hozzájárultak a Szovjetuniónak és szövetségeseinek a faszizmus fölött aratott győzelméhez, ha talán nagyon kis mértékben is.

Mindezeket nem a saját korosztályomhoz tartozók végett vetettem papírra, akik tudjuk, mi történt és hogyan, hanem azokért, akik a harmincas években gyermekek voltak vagy még nem is voltak a világon. Az idő megállíthatatlan folyamat, s így csak természetes, hogy a *Korunk* olvasói egyre növekvő arányban közülük kerülnek ki. Szeretném, ha a fiatalabb olvasók mindig és csakis a színigazról szereznének tudomást.

Bukarest, 1969. március.

**Bán Imre
műfordító**

2.

Érdeklődéssel olvastam a *Korunk* idei 2. számában Kurkó Gyárfás írását régi brassói tanoncveiről. Én is a brassói tanoncok közé tartoztam, csak egy kicsit később, amikor már Kurkó Gyárfás lakatosmester volt, s a MADOSZ képviselő-jelöltje.

1937 tavaszán az ország minden részében, így Cenk alatti városunkban is puskaporos volt a levegő. Munkanélküliség, lakásuzsora, nyomor mindenütt... és ebben a nyomasztó légkörben az ország választásra készült.

A Liberális Párt és a Magyar Párt koalíciója igyekezett megtartani befolyását, a szélsőjobbaldali földalatti erők pedig komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy ha kell, még erőszakkal is magukhoz ragadhassák a hatalmat. A demokratikus erők, így a Groza Péter-féle Ekésfront és az akkori Magyar Pártból baloldali ellenzék-ként kiszakadt Magyar Dolgozók Szövetsége, a MADOSZ akadályt jelentett a hatalomra törő reakciós körök útjában. Még nagyobb akadályt is jelenthetett volna, ha a szociáldemokraták nem tettek volna le külön listát, gyengítve a baloldali összefogáson.

A brassói MADOSZ Hátulso utcai székházában is folytak a választási előkészületek. Egy este éppen vezetőségi ülést tartottunk a külső terebben, a belsőben pedig ifjaink ricsajkodtak. Egyszer csak nyílik az ajtó, s az Öreg Detektív lép be rajta jóismerősként. Ünnepelesen jóestét kíván:

— Ugye nem veszik rossz néven, ha egy pár percre is, de betévedtem Önökhöz — dörzsölgeti kezét —, olyan hideg van odakinn. Nincsen szándékomban zavarni Önöket, csak egy kissé megpihentetem csontjaimat, és azzal megyek is tovább.

Jól körülnézett. Szemrevett mindent és mindenkit, aki és ami egyszercsak a szemeügyébe akadt. Azután szépen kényelembe helyezte körünkben magát.

— Kérem, vezetőségi ülés van! — figyelmezteti Mezei Lajos bácsi.

— Ne zavartassák magukat, uraim! Csak folytassák nyugodtan...

Kurkó Gyárfás az idegességtől már robbanásig volt. Ujjai között elkezdte morzsolgatni az előtte fekvő zseborát, Balogh Edgár pedig türelme fogytán mérgeben a szája szélét harapdálta. Enelöttem egy megkezdett jegyzőkönyv hevert. Szerencsére még csak a sablonos bekezdésnél tartottam, így nem is nagyon takargattam... Már kezdtem aggódni Gyárfás Doxa-órája miatt. Kivettem ujjai közül, hogy megmenthessem.

— Ugy látom, nyolc óra harmincöt perc az idő — mondom társaimhoz, de úgy, hogy inkább az Öreg Detektív értsen szót belőle. — Tehát... arra a rövid öt percre, amíg az úr megtisztelni kíván kedves jelenlétével, ki-ki elmondhat egy-egy kedves anekdotát.

Az Öreg Detektív jól megnézett magának. Forrófejű viselkedésemért a gyűlés után — főleg lányainktól — komoly dorgálásban részesültem.

Már vártuk is nagyon, hogy elmenjen a sziguránca jeles ügynöke. Gyűlés után programunk volt. Ifjainkkal önkéntes várostisztogatási akcióra indultunk. A gázlámpákkal gyatrán megvilágított utcákat kellett megtisztítanunk a reakció falragaszaitól. Székely Árpád néhány székely alkalmazottal olyan szeretettel dédelgette azokat a sárba, hogy öröm volt nézni munkájukat, és mi már ragasztottuk is helyükre a Demokratikus Blokk hatalmas, egyenlőségi jeles kiáltványait. Dancs Margiték az ablakokat szórták tele felhívásainkkal: hadd olvassa másnap az utca népe a demokrácia hívó szavát. A mi falragaszainkat a koalíciós magyarpártiak már kevésbé merték háborgatni éjszakánként, főleg, mert nemigen volt jól megszervezett ifjúságuk, mint nekünk, úrigyerekeik féltek jól megszervezett székely alkalmazottaink csoportjaitól.

Nemsokára ezen eset után, Hátulsó utcai otthonunknak kedves éjjeli látogatója akadt. Reggel Gergelyné, aki szokásához híven elsőnek ért mindig oda, az ajtókat feltörve találta, a székházat pedig földülva. A fiókok tartalma kiforgatva.

Valami mindig azt súgta nekem, hogy ha nem is az Öreg Detektívnek személyes munkája volt, de a megszervezés tőle indult el...

Ebben az időben csomagolta a „Sajtószolgálat”, vagyis Balogh Edgár és részben jómagam „Másfélmillió magyar...” kezdetű brosúránkat sokezer példányban, napok alatt elárasztva az ország magyarlakta vidékeit. Jól tudom, nemigen tetszett az akkori hatalmasságoknak, főleg az úri Magyar Pártnak, ilyen irányú tevékenységünk. Szerették volna rátenni a kezüket a nagymennyiségű nyomtatványra, ezzel is gátolva propagandalehetőségeinket.

De — milyen kevés leleményességgel is rendelkezhetek — hiszen azt mindenki tudhatta volna, hogy egy őrizet nélkül hagyott pártházban sem egy sor jegyzetet, sem egy névsort, de még csak propaganda-anyagot sem tart senki.

Csikszereda, 1969. április hava.

**Toth József
nyugdíjas**

3.

Tizenhetedik életévemet még be sem töltöttem, amikor a *Korunk* a kezembe került. Később, a húszas évek végén, abban a nekem ma romantikusnak tűnő korszakban, én, a facér fogtechnikus-segéd, isten tudja, miből, de előfizettem rá... Néha elmaradoztam, de csak küldték tovább a lapot. Aztán Gaál Gábor kalligrafikus betűvel levelet kaptam: „Felszólítjuk, hogy rég esedékes előfizetési díját szíveskedjék... rendezni... ellenkező esetben...” Sokáig őriztem ezt a felszólítást. Titokban meg büszke is voltam rá: a *Korunk* főszerkesztője írta nekem Zilahra. Nekem... a kisémernek!

Őszintén szólva a cikkek számomra nehezek voltak. Alig értettem meg például Neufeld Béla nagyszülősi orvos írását, aki a freudizmusról cikkezett, bár voltak már némi fogalmain a pszichoanalízisről.

Evek múltak el, míg megbarátkoztam a *Korunk* írásaival, és járatos lettem Neufeld Béla írásaiban is.

Béla bácsi... az ő emlékének szántam ezt az írást.

Dramai körülmények közt ismerkedtem meg vele.

1944 júniusának egyik napján a buchenwaldi 23. számú barakk előtt valaki fennhangon olvasta a *Völkischer Beobachter*t. Eléggé népes zebraruhás csoport vette körül a felolvasót. Nagyon figyelmesen hallgatták. Akkoriban a német csapatok rugalmas visszavonulásairól szóló hírek között sűrűn szerepeltek már lengyel helységnevek... A felolvasó egy kis szünetet tartott, tovább tallózott az újságban. Hirtelen nagyot kiáltott:

— Ezt hallgassátok meg —, és szusszanás nélkül olvasta fel a rövid hírt: — „A csehszlovákiai Nagyszőlősen kötél általi halálra ítélték Neufeld Béla orvost, a hírhedt kommunistát. Az ítélet végrehajtatott...”

Azonnal ünneplésben részesítettük a „kivégzettet”. Aki az újságot olvasta, lebukott besztarcebányai partizán volt, a zajos hallgatóság pedig kolozsvári és budapesti kommunistákból, szimpatizánsokból verődött össze. Egyesek személyesen, mások publicisztikai tevékenységéből ismerték és szerették Neufeld Bélát.

Amikor legelső alkalmam adódott Neufeld Béla bácsival beszélgetni, elmondottam, mint kínlódtam írásai megértéséért. Ott sétáltunk a karantén tábor zsúfolt sátrai előtt. Végighallgatott, mindig derűs, magabiztos tekintetével rámnézett, átölelt, így lettünk jó barátok.

A következő napok lázas tevékenységben teltek el. Kapcsolatunk volt már az illegalitásban működő nemzetközi antifasiszta bizottsággal. A munkába bevont kommunistáknak az a feladat jutott: kutassák fel az újonnan érkezettek között a magyarajkú kommunistákat.

Akkoriban zajlott le a magyar zsidóság tragédiája. Szinte naponta érkeztek három-négyezres létszámú csoportok.

Béla bácsinak azt a feladatot adták, rendezzen szemináriumokat. Nem kell valami népes hallgatóságra gondolni. Az előadó karon fogott két embert, és munkaidő után a láger-utakon sétálva elbeszélgettek.

Egy ilyen alkalommal mondta el Béla bácsi, mennyire szereti a zenét. Hegedűs volt a javából.

— Előbb eljátszottam magamnak a klasszikusok valamelyik hegedűre írt darabját, azután láttam neki az írásnak. Jól éreztem ilyenkor magam. Jobban átláttam a felmerülő témát, és könnyebben fejeztem be cikkemet — magyarázta, majd az öröm szimfóniájának szöveges részét dúdolgatta.

Mindezt pedig ott, ahol emberek ezreit hajtották naponta munkára, s ahol 54 000 volt a halálos áldozatok száma.

Néhány nap múlva Magdeburgba vitték, onnan betegen került vissza.

Béla bácsi azonban rövidesen egészen helyrejött. Gondoskodtak erről láthatatlan barátai. A franciák, hollandok, belgák, csehek vöröskeresztes csomagjaikból juttattak neki is egyet-mást. De főképp életre keltette őt a rábizott új feladat: az iskola. Aki Buchenwaldot megjárta, még emlékezhetik a 14—15 éves fiúkra, akik életüket csak annak köszönhették, hogy jól megtermett, izmos legények voltak. Ezek a gyermekek nagy gondot okoztak az antifasiszta bizottságnak, hiszen a lágeréletben elvadultak a zsenge korban elhurcolt fiatalok. Nevelésükről gondoskodni kellett. És megtalálták a módját. Az egyik fabarakkba csak fiatalokat telepítettek, s pedagógus lett a blokkfőnök. Beosztottjait a fiatalok közgyűlése választotta meg. Közös akarattal iskolává alakították át kényszerlakhelyüket. Egyik tanárunk Neufeld Béla lett. Szülőt láttak benne a gyermekek. És jó szülőnek bizonyult. Nevelő eszköze a halk és kedves szó. A bizalmas beszélgetés. Rengeteg történetet tudott. És nem érződött ezen a tanítási célzat. Mese kellett még ezeknek az ifjaknak. És bármelyikük nyelvén tudott mesélni. Hiszen a magyar és a cseh nyelven kívül jól beszélt franciául, németül és oroszul is. Tankönyv nélkül folyt az oktatás. Emberséget, soha el nem lankadó hitet, harckészséget kaptak itt útravalóul egy egész életre.

A háború a végkifejlet felé közelgett.

1944 novemberének végén mi is transzportba kerültünk. Egy 70 kilométerre levő kis thüringiai falu volt az új állomáshely. Körletünk egy gépeitől megfosztott textilgyár lett. E gyár nagy raktárhelyiségét rendezték be körteremnek. Az iroda lett az orvosi rendelő. Kelléktára egy-két rozsdás csipesz, egy kicsi sebész-kés, némi pót-jódtinktúra és néhány papír-fásli gép helyett. Ez volt Béla bácsi új munkahelye.

Az, akin az ítélet a híradás szerint végrehajtatott, éppen ott állt közöttünk. Kötözte a búzló, elfekélyesedett sebeket. Éhség-ödémás páriáknak ki-kiharcolt pár napi pihenőt. Igyekezett szert tenni nagyobb adag marharépa-levesre, pár szál krumplicsal többet juttatott betegeinek, akik nyomorúságos cementzsák-derékalkakon heverték.

Házi szolgálatra osztottak be. Így több alkalom volt Béla bácsival elbeszélgetni irodalomról és zenéről ott, a durván ácsolt asztalok mellett.

Beteg lett a láger SS-parancsnoka. A repülőgépszárny-gyár, ahol a mieink dolgoztak, pár lépésre volt a körlettől. A főmérnök Neufeld Bélát kérte fel, vizsgálná meg a súlyos betegeit.

Soha sem felejttem el: aminő kísérnek kettőnket, végig a falu utcáján. Élesre töltött géppisztollyal SS lépked utánunk. Hideg januári nap volt. A zebraruha vékony, fáztunk. Ott voltam a betegvizsgálatnál is. Neufeld Béla ebben a kegyetlen hóhérban is csak a szenvedő embert látta. Tapasztalt orvosi szeme, tapintó ujjja felismerte a betegséget. Szerényen kimondta a pontos diagnózist.

A főmérnök kezét rázott Béla bácsival. Volt valami demonstratív is ebben a kézfogásban, ott, a kísérő SS báva tekintete előtt.

Végnapjait élte a harmadik birodalom. A tőlünk negyven kilométerre levő Mühlhausen már a szövetségesek kezén volt. „Menekítették“ bennünket is vissza Buchenwaldba. És 1945. április 11-én felszabadultunk.

Neufeld Béla, aki a legnagyobb megpróbáltatásokat is elviselte, most lett beteg. Infarktussal került kórházba.

Utasítást kaptam: nem szabad elbúcsúzni Béla bácsitól. Súlyos szívbaja tiltja az emóciót. Mégsem tehettem meg, hogy ne lássam. Hosszú lágeréletünk alatt akkor láttam először könnyet a szemében.

A csehszlovák kormány mentőkocsit küldött érte. Prága egyik legjobb szanatóriumába vitték. Helyrejött. Sajnos, nem láttam többet.

Kolozsvár, 1969. április.

Meszei Vilmos
fogász

Helyén dobogjon a szív

Gondolom, nem veszik rossz néven, ha közlöm, hogy a *Philip Blaiberg memoárja* című közleményben (*Korunk*, 1969. 5.) hibát vettem észre. A 743. lapon látható ábrán a szív — bizonyára nyomdatechnikai melléfogásból — fordítva helyezkedik el.

Ha a közölt anatómiai vázlatot nézzük, akkor az aorta nem szabályszerűen balra, hanem ellenkezőleg: éppen jobbra hajlik, ami persze nem felel meg a valóságnak. A tüdőosztóér a képen a szív alsó, a rekeszizom felőli részén helyezkedik el, ami bonctanilag újra nem helytálló. A hiba nem volna annyira szembetűnő, ha az egyes részletek elnevezése oldalt nem volna hibásan felsorolva.

Helyesen vagy a rajzot kell megfordítanunk, vagy pedig a megnevezéseket kell felcserélnünk, de a hibát valahogy ki kell küszöbölnünk, mert ha hozzá nem értő olvasó használja az ábrát, hamis adatok zavarják meg anatómiai ismereteit.

Szentkeresztbánya, 1969. június.

Egyed Imre
XI. osztályos tanuló

Köszönjük ifjú olvasónk éberségét, s a tévedésből megfordított szív-ábrát a helyes formában és megnevezésekkel újraközöljük. A SZERKESZTŐSÉG.

aorta

felső nagy gyűjtőér
tüdő-artéria

tüdő-véna

jobb szívpitvar

jobb szívkamra

bal szívkamra

a varrat vonala

alsó nagy gyűjtőér

